

KASBGA YO'NALTIRISH JARAYONIDA IJTIMOY VA PSIXOFIZIOLOGIK MUAMMOLARNI HAL ETISHDA PSIXOLOGNING STRATEGIK ROLI

Darvishxojayev Xasan Abdulxakimovich

*University of Business and Science "Pedagogika va psixologiya" kafedrası
o`qituvchisi xasandarvishxojayev@gmail.com*

Maxmudova Fotimaxon Xalimjon qizi

University of Business and Science Psixologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'quvchilarning kasbiy o'z-o'zini belgilash jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy-psixologik va fiziologik to'siqlar tahlil qilinadi. Muallif kasb tanlashdagi tasodifiylik omillarini statistik ma'lumotlar asosida yoritib, maktab psixologining diagnostika va maslahat berishdagi o'rnini asoslab beradi. Shuningdek, maqolada har bir kasbning psixofiziologik talablarini o'z ichiga olgan professiogrammalar yaratishning ahamiyati ilmiy nuqtayi nazardan ko'rib chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *professiogramma, kasbiy orientatsiya, psixofiziologiya, temperament, ijtimoiy moslashuv, kasbiy yaroqlilik, motivatsiya, diagnostika.*

KIRISH

Inson hayotidagi eng mas'uliyatli qadamlardan biri — bu kasb tanlashdir. To'g'ri tanlangan kasb nafaqat moddiy farovonlikni, balki shaxsning ruhiy xotirjamligi va jamiyatdagi ijtimoiy mavqeyini ham belgilaydi. Biroq, bugungi kunda ko'plab bitiruvchilar kasb tanlashda faqat tashqi jozibadorlikka tayanib, sohaning ichki qiyinchiliklari va o'zlarining psixofiziologik imkoniyatlarini hisobga olmaydilar. Bu jarayonda maktab psixologining roli nafaqat yo'nalish berish, balki o'quvchi shaxsi va kasb talablari o'rtasidagi nomutanosiblikni bartaraf etishdan iboratdir.

Kasb tanlashdagi tasodifiylik va statistik manzara

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlarning kasb tanlash qarori ko'pincha ilmiy asoslanmagan subyektiv omillarga tayanadi. Kasb-hunar maktablari o'quvchilari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar natijalari quyidagicha xulosalarni beradi:

- ☑ 30% — do'stlarining maslahati bilan;
- ☑ 15% — ota-onalarining xohishi bilan;
- ☑ 15% — OAV va ijtimoiy tarmoqlardagi e'lonlar ta'sirida;
- ☑ Faqat 5% — maktab mutaxassislarining tavsiyasi asosida kasb tanlagan.

Eng achinarlisi, o'quvchilarning 41,1% nima uchun aynan shu sohani tanlaganini asoslab bera olmagan. Bu esa kasbiy qiziqishlarning barqaror emasligiga va o'qishning ikkinchi yiliga kelib, o'quvchilarning atigi 10,7% o'z tanlovidan mamnun ekanligiga sabab bo'lmoqda.

Psixofiziologik xususiyatlar va kasbiy moslik

Kasbga yo'naltirishda o'quvchining temperament turi va markaziy nerv tizimi xususiyatlarini hisobga olish hayotiy ahamiyatga ega. Psixofiziologik jihatdan mos

kelmaydigan kasbni egallash nafaqat ish unumdorligini pasaytiradi, balki inson salomatligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

➤ Xolerik temperament: Tezkor reaksiya va dinamikani talab qiluvchi sohalarda muvaffaqiyat qozonadi, biroq uzoq vaqt davom etadigan bir xil (monoton) va o'ta aniqlikni talab qiluvchi (mikron darajasidagi zargarlik yoki chizmachilik) ishlarda qiynaladi.

➤ Melanxolik temperament: Yuqori hissiy sezgirlikni talab qiluvchi sohalarda yaxshi natija beradi, lekin ekstremal holatlarda tezkor qaror qabul qilish talab etiladigan (uchuvchi, haydovchi) kasblarda adaptatsiyasi past bo'ladi.

➤ Sensor cheklovlar: Rang ajratishda nuqsoni bor (daltonizm) o'quvchilarni transport yoki kimyo sohasiga, vestibulyar apparati zaif yoshlarni esa balandlikdagi montaj ishlariga yo'naltirish ruxsat etilmaydi.

Professiogramma — kasbga yo'naltirishning ilmiy asosi

Psixolog faoliyatida professiogramma asosiy metodologik vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu hujjat ma'lum bir kasbning shaxsga qo'yadigan talablari majmuidir.

Professiogramma tarkibiga quyidagilar kiritilishi maqsadga muvofiq:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy tavsif: Kasbning mehnat bozoridagi o'рни va istiqbollari.
2. Mehnat mazmuni: Ish vositalari, texnologik jarayonlar va asosiy vazifalar.
3. Psixofiziologik talablar: Diqqat barqarorligi, xotira hajmi, hissiy barqarorlik va jismoniy chidamlilik.
4. Tibbiy moneliklar: Ushbu kasbda ishlashni taqiqlovchi sog'liq holatlari.

Xulosa

Maktab psixologi o'quvchi, ota-ona va pedagoglar o'rtasidagi "oltin ko'priq" vazifasini o'tashi lozim. Kasbga yo'naltirish jarayoni shunchaki qiziqishlarni aniqlash emas, balki shaxsning imkoniyatlarini (temperament, intellekt, salomatlik) chuqur tahlil qilish orqali uni jamiyat uchun foydali va shaxsan baxtli mutaxassis qilib yetishtirishdir. To'g'ri tashkil etilgan psixologik ko'mak kelajakdagi kadrlarning o'z kasbidan mamnun bo'lishini va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Safarova R. G., Ibragimov X. I., Musayev U. Q. Yoshlarni kasbga yo'naltirish: muammo va yechimlar. // Xalq ta'limi, 2014, № 5.
2. Darvishxojayev X.A. Yoshlar orasida emotsional intellektni rivojlantirishning psixologik asoslari. Maktabgacha va maktab ta'limi. 2025-yil, № 12. , 3316-bet.
3. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. T.: Qomuslar bosh tahririyati, 2010.
4. Klimov E.A. Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya. M.: Akademiya, 2010.